

KÕIGE OLULISEM ON INIMSUHTED JA VASTUTUS OMA TEGUDE EEST

Vestlus Guka Omarovaga

8. Pimedate Ööde filmifestivalil töötas esmakordselt rahvusvaheline žürii ja anti välja auhinnad. Žürii koosseisus **Tahmineh Milani** (esimees, Iraan), **Fridrik Thór Fridriksson** (Island), **Anwar Jamal** (India), **Ramses Marzouk** (Egiptus) ja **Nikolai Nikitin** (Saksamaa) pidas parimaks Eurasia filmiks ja grand prix' (10 000 eurot) vääriliseks **Guka Omarova** linasteost „**Skiso**“ (Šizo, 2004, Kasahstan – Venemaa – Prantsusmaa – Saksamaa). Omarova on sündinud 1968. aastal Almatõs, Kasahs-

tanis, praegu elab ta Rotterdams. Ta on õppinud Kasahstani Riiklikus Ülikoolis ajakirjandust ja Almatõ Kunstide Akadeemias dokumentalistikat. Ta on lavastanud lühifilmid „**That Heart of Mine**“ (1998), „**The Landscape of the Bodies**“ (1998) ja „**The Clay Project**“ (1998) ning dokumentaalfilmi „**Kaptain Kat**“ (1999). „**Skiso**“ on tema esimene täispikk mängufilm. PÕFFi auhinnatseremooniale jõudis Guka (Gulšat) Omarova viimasel hetkel.

8. Pimedate Ööde filmifestivali rahvusvahelise žürii esimees Tahmineh Milani, Tallinna linnapea Tõnis Palts ja Guka Omarova festivali lõputseremoonial 11. detsembril 2004. aastal.

Laura Kallasvee foto

Milline on olnud su erialane teekond kuni filmi „Skiso“? Oled olnud ka näitleja?

Ma mängisin kunagi lapsepõlves **Sergei Bodrov vanema** esimeses filmis „**Sladki sok vnutri travõ**“ (1984) palju aastaid tagasi. Ta tuli Kasahstani ja kirjutas stsenaariumi, see oli lastefilm, ühe tüdrukuga esimesest armastusest. Mind valiti peaossa, mis oli minu esimene kogemus filmimaailmas. Pärast seda mängisin tema filmis „**Amatöörid**“ (1985), mis oli väga kuuluis film, üks tema paremaid. Hiljem mängisin veel mõnes filmis, kuid sisimas teadsin kogu aeg, et ma ei ole näitleja. Ma ei oska mängida. Võin olla mingi tüpaaž, kui sobin usutavalt, kuid vampnaist ma näiteks ei suudaks kunagi mängida.

Hinnates kainelt oma võimalusi, astusin ajakirjandusse. Mul on mõlemad vanemad ajakirjanikud – isa teleajakirjanik ja ema kirjutas ajalehte; ma lõpetasin Kasahstani Riikliku Ülikooli teleajakirjanduse erialal. Töötasin natuke teles ja raadios, aga kullerina, jooksupoisina, administraatorina. Ühesõnaga, tegin musta tööd.

Pärast ülikooli astusin kohe teatri- ja kinoinstituuti, dokumentaalfilmi režissööri erialale. Oli väga raske aeg, Nõukogude Liit lagunes. Inflatsioon, tööd pole, talv, on vaja raha teenida, mul oli juba laps. Läksin tööle „Philip Morrise“ firmasse. Tassisin talvel suitsupakke, kleepisin kioskitele silte. See oli väga raske elukool. Kummalisel kombel hakkas pärast seda kiiresti arenema minu ärinaise karjäär, pakuti ametikõrgendust. Kuid oli vaja teha valik – instituudi lõpetamine hakkas kätte jõudma, pidin tegema diplomitöö ja ma lahkusin töölt. Raha oli jälle otsas. Kuid tegin oma debüüdi, esimese dokumentaalfilmi. Oli küll väike film, kuid seda näidati Kasahstani televisioonis.

Kui läksid õppima dokumentaalfilmi režiid, kas teadsid juba, et tahad proovida kätt ka mängufilmis?

See valik tehti minu eest vist tegelikult juba lapsepõlves, kui mängisin Bodrovi filmis. Film tõmbab sind enda külge nagu magnet. Kui juba oled korra sellega kokku puutunud, ei ole enam pääsu. Lõpetasin ajakirjandusala diplomitööga, mis oli Kasahstani naisrežissöör **Asja Sulejevast**, kes rääkis mulle väga palju. Ta on dokumentalist, teinud ka mõned mängufilmid. Tema vaimustusele ja nendele lugudele alla andes tekkis minus lootus kunagi teha mängufilmi. Mitte, et see mind painanud oleks, kuid oma võimalusi hinnates mõtlesin, et poleks paha, kui... Kuid ma armastan väga dokumentalistikat ja arvan, et tegelen sellega veel. Dokumentalistika on palju keerulisem kui mängufilm.

Kas Sergei Bodroviga suhtlesid edasi pärast seda filmi, milles mängisid?

See on küllaltki kummaline lugu. Mängisin kahes tema filmis ja pärast seda läksid meie teed lahku. Tema sõitis Moskvasse ja tast sai staar **Sergei Bodrov**, keda kõik teadsid. Mina elasin Kasahstanis, abiellusin väga vara, sain lapse. Mu pereelu ei sujunud, kõik läks kuidagi imelikult ja kolmteist aastat me ei kohtunud. Kuni ta lõpetas „**Kaukaasia vangi**“ (1996) võttes ja tuli Almatõsse esilinastusele, sest film tehti Kasahstani rahadega. Oli väga suur ja prestiižne esilinastus. Ta palus, et mind otsitaks üles. Kuidagi leiti mind üles, kohtusime pärast kolmeteistaastast pausi ja pärast seda algas meie koostöö. Lendasime koos lennukis ja ta palus mul oma elust, lapsepõlvest rääkida. Ja järsku, kui rääkisin ühest huvitavast juhtumist, ütles ta: „See on ju stsenaarium.“ Kirjutasime sellest loost käsikirja, mille režissööriks sai tema poeg **Sergei Bodrov noorem**, filmi nimeks aga „**Õed**“ (2001).

Kuidas sulle film meeldis?

Noh, Serjožal oli oma huvitav nägemus. Mulle tundus, et noorem tüdruk oli huvitavam kui vanem, aga see on režissööri valik, mida ma austan. See kahe õe lugu on minu elu lugu, milles mina olin vanem õde.

Töötasid Bodroviga ka hiljem?

„Õdedega“ andsime alguses taotluse „Kazahfilmil“, kuid keegi mind ei teadnud ja raske oli filmi jaoks raha saada, mille peale tekkis idee anda stsenaarium Sergei Bodrov nooremale, keda tunti, ja minu jaoks oli see algus. Otsus osutus õigeks – film sai valmis ning võitis auhindu ja oli kassaedukas. Hiljem ütles Bodrov vanem, et nii, kirjutama nüüd stsenaariumi sinu jaoks. Tal oli õigus – raha oli lihtsam leida ja nii sündiski „Skiso“ (2004). Tal on mulle väga suur mõju.

Ta on ka „Skiso“ kaasstsenarist?

Kukkus nii välja, et me tükk aega ei kohtunud, siis jälle kohtusime Veneetias tema filmi „Karu suudlus“ (2002) esilinastusel. Ta küsis, mida ma nüüd teha tahan. Ütlesin, et on olemas idee rusikavõitlusest. Professionaalse dramaturgina pakkus ta, et suurepärase finaali oleks, kui poiss tapaks ema armukese. Mõtlesin, kirjutasin, kohtusime korra veel Pariisis, ta lugesi loo läbi ja ütles, et see on hea materjal stsenaariumiks. Siis hakkasimegi koos kirjutama. Tänu temale saime ka filmile raha, sest ta pani inimesi uskuma, et ma suudan midagi ära teha.

Kuidas nägi teie kahe puhul välja koos kirjutamine?

Mina kirjutan midagi, siis kohtume, loeme. Ta ütleb, mis ei sobi, mida tuleb välja visata, mida ümber kirjutada. Esimene kord, kui kirjutasime „Õdede“ stsenaariumi, ma kartsin nii, et vaevu suutsin nuttu tagasi hoida. Aga üldiselt on nõnda, et ta parandab teksti, kirjutab

midagi ümber ja mina püüan ta nõuandeid kuulda võtta.

„Skiso“ lugu – kust see pärit on?

See on tegeliku inimese tegelik lugu. See inimene esindab paljusid teisi, kes sõidavad suurtesse linnadesse tööle – ma ei tea, kas sellist asja Eestis on – ja kes muutuvad marginaalideks, kellel ei ole ei sõpru ega toetust; inimesed tõukavad sind eemale, sest neil on endal ka raske, raske on leida tööd ja kontakte. Sellised inimesed hakkavad teenima, millega saavad. Kohtasin sellist inimest, keda elu oli alandanud, kuid kelle hing ei olnud katki. Kasahstani esimesel ja viimasel Euraasia ja Balti riikide filmifestivalil istusin kino fuajees ja lugesin kava. Minu juurde tuli kaitsevärvis jopega meesterahvas. Tegi ettepaneku, et ma jooksin temaga teed. Hakkas endast rääkima. Olen palju rääkinud sellest, et linnas ja maal elavate kasahhide vahel on suur vastuolu. Meie oleme linnas üles kasvanud ja ei räägi emakeelt. Tema ütles mulle: miks sa ei räägi kasahhi keelt? Natuke agressiivselt, kuid hiljem hakkas huvi tundma minu töö vastu. Huvitav, kuidas ta sinna kinno üldse sattus. Ja tema rääkis mulle oma loo.

Pärast meie jutuajamist, kui hakkasin ära minema, ütles ta mulle: „Ära unusta mind. Lihtsalt, ära unusta. Ma ei tea, kui palju mul on jäänud elada.“ Ma ei mäleta ei tema nime ega nägu, ma ei tea, kas ta on seda filmi näinud. Kui ta on veel elus ja ma teda näeksin, siis võib-olla ma tunneksin ta ära.

Kust tuli peategelase vanus?

Sellelt mehelt sain prototüübi inimesest, kes ringis hukkub. Poiss tekkis hiljem. Elasin juba aasta poolteist Hollandis ja minu fotograafist sõber, suurte pereprobleemidega inimene, kes kunagi midagi ei rääkinud endast, hakkas kirjutama oma vennast, autistist, kes seitsmeteistkümneaastaselt enesetapu sooritas.

Laura Kallasvee foto

Guka Omarova ja Eesti Filmi Sihtasutuse välissuhete juht Karlo Funk festivali lõpetamisel Radissoni SASi hotellis.

See lugu vapustas mind sügavalt ja mul tekkis tunne, et nende kahe loo ühendamisest võiks midagi huvitavat tekkida.

Mul oli salajane soov, et seda filmi näeksid noored. Ja tõesti, noored on „Ski-sot” hästi vastu võtnud. Pärast esilinas-tust Almatõs, mis toimus korraga mitmes kohas – ühes kohas ligi 400 inimest, teises 600 –, sõitsime lõunasse, provintsi, ja seal võtsid inimesed seda väga positiivselt vastu, eriti noored. Minu poeg on seitsmeteistkümnepäevane ja ma näitasin talle filmi pärast montaaži. Mulle oli väga oluline, mis ta ütleb. Ta ei valeta kunagi ja kui midagi on halvasti, siis ta ütleb seda mulle alati. Jälgisin teda, kui ta filmi vaatas, ja kuigi ta alguses oli pessimistlik, hakkas asi talle üsna ruttu meeldima. Nii et noored on filmi väga positiivselt vastu võtnud.

Kas lapsena filmides mängimise kogemus aitas sind ka nüüd, töötades noorte näitlejatega?

Jah, ma arvan, et mingil määral aitas küll. Ma vältisin seda, mis tehti minuga

ja mis mulle haiget tegi, kui olin neljateistkümnepäevane. Kui oled neljateistkümnepäevane ja korraga ümbritseb sind kujuteldamatu tähelepanu ja see lõpeb väga järsku, siis tunned end üpris halvasti. Oma peategelasega suhtlen pidevalt, sõidame temaga festivalidele jne.

Sergei Bodrov on inimene, kelle jaoks eesmärk pühendab abinõu. Oma töös on ta küllaltki järsk, seda, mida tema lubas endale töös minuga, püüdsin minna vältida töös lastega. Kindlasti mängib rolli ka see, et ma olen naisterahvas.

Millised olid need meetodid, mida püüdsid vältida?

Ma üldiselt ei räägi sellest kunagi... Oli stseen, milles ma pidin nutma. Aga sel päeval olin ma eriti lõbusas tuju ja naersin kogu aeg. Valgus hakkas muutuma, oli vaja filmida režiimiajal, pidi sadama vihma, kohale olid sõitnud tule-tõrjeautod... vesi hakkas juba otsa saama. Kõik hakkas otsa saama. Ka lindiloomiit hakkas lõpututest praakidest duub-

litest täis saama. Ühesõnaga, kui praegu ära ei filmi, siis on kõik. Ta viis mind dekoratsioonide varju ja lõi mind.

Oled sa sellest hiljem temaga rääkinud?

Loomulikult tundis ta end pahasti. Järgmisel päeval püüdis ta minuga rääkida ja viis mind lohutuseks igale poole. Kuid alles kaksikümmend aastat hiljem küsisin ma talt: „Kuidas sa tohtisid nii teha? Kuidas?“ Tema ütles, et see on kunst ja sel hetkel oli kunst talle olulisem kui miski muu.

Millised on sinu meetodid töötamise asjaarmastajate ja noorte näitlejatega?

Mina pooldan seda, et lastega tuleb rääkida nagu täiskasvanutega. Neile tuleb ülesannet selgitada. Lapsed saavad sellest väga hästi aru. See väike poiss, kes „Skisos“ noorimat tegelast kehastas, oli meil kõige distsiplineeritud ja vastutus-tundlikum inimene võtteplatsil. Ma räägin nendega, seletan, kui tähtis see on, alati on vaja natuke aega. Mõnikord läheme eemale, et ma saaksin nendega rahulikult rääkida. Kuid selliseid julmi meetodeid ma ei võta kunagi kasutusele.

Kui palju kasutate improvisatsiooni ja kui järgalt hoiad kinni stsenaariumist?

Professionaalidega, nagu näiteks **Viktor Suhhorukov**, kasutasin improvisatsiooni, sest ta tuli oma ideedega ning oli juba ette valmistanud ja teadis, kuidas ta tahab seda rolli mängida. See sobis meile. Asjaarmastajatega ei kasuta ma improvisatsiooni.

Enne duubleid me valdavalt proove ei teinud. Tavaliselt proovisime võtteal-guses läbi misantstseeni ja sellega püüdsime piirduda, sest on oht, et muidu proovide käigus kaob midagi.

Laste puhul on olukord teine, sest lapsed mängivad alati ühel tasemel. As-

jaarmastajad näitlejad hakkavad üldjuhul iga duubliga aina halvemini mängima.

Mitu duublit sa tavaliselt teed?

„Skisoga“ oli meil väga karm limiit, saime teha maksimaalselt viis duublit. Keskmiselt tegime kaks-kolm.

Kui kaua kestsid võtted ja kui kaua montaaž?

Filmisime kuus nädalat, sest olid väga ranged tingimused. Öeldi, et seitsmenda nädala eest maksad ise. Montaaž oli novembris-detsembris, kaks kuud. Seega kauem kui võtted. Kuni märtsini kestis helindamine.

Esimene inimene, kellele näitasin esimest *rough-cut*'i, oli mu poeg. Ma ei monteerinud muidugi üksi. Monteerisime grupis. Montaažirežissöör **Vanja Lebedev** alustas. Siis Bodrov vaatas läbi ja lühendas. Seejärel monteerisin mina üht-teist. Teine produtsent, kes kunagi ei vaata materjali, tuli vaatama kõige esimest *rough-cut*'i. Ma pole vist kunagi elus nii palju närveerinud kui selle kolme tunni jooksul. Mulle öeldi, et kui ta nüüd leiab, et film ei õnnestunud, ei anta raha montaaži jaoks. Kui ta ruumist välja tuli, vaikis ta kaua, tegi ühe suitsu ja ütles: „Noh, film tuli välja.“

Kui palju erinevad filmid, mis olid sinu peas enne võtteid ja mida nüüd ekraanil näeme?

Absoluutselt erinevad. Väljanägemise poolest, stilistika poolest. Ma armastan väga graafikat ja kujutasin seda filmi ette samuti veidi graafilisena. Kõik on hoopis teistsugune. Alustad filmitegemist ühe ettekujutusega, kuid kui hakkad läbi vaatama võttekohti ja näitlejaid, siis need dikteerivad sulle hoopis midagi muud. Selle, mis sulle meeldib, valid välja, mis mitte, jätad kõrvale. Teed kompromisse.

„Skiso“, 2004. Režissöör Guka Omarova.
Oldžas Nusupbajev (Skiso).

Kuidas leidsid operaatori ja kunstniku?

Operaatoriga oli mul juba varem kokku lepitud. Kui planeerisin „Õdede“ võtteid, mille nimeks siis oli veel „Bandiidi tütar“, valisin tema. Ta on väga hea operaator, kirgiis. Helistasin talle ja küsisin, kas ta tahab filmida minu esimest filmi. Seega jäi meil selline kokkulepe. Mistõttu oli loomulik, et kui ma „Skisot“ tegema hakkasin, tuli tema. Kunstnikega on probleem, sest pärast Nõukogude Liidu lagunemist, juba kümme aastat, ei koolitata filmikunstnikke. Enne tulid nad VGIKist. Seega oli meil kunstnikuks samuti kirgiis, minu operaatori sõber. Väga andekas kunstnik, kes on samuti lõpetanud VGIKi.

Aga milline on üldse praegu olukord kasahhi kinos?

Praegu on olukord paranenud. Eelmisel aastal tehti kuus täispikka mängufilmi. Sel aastal on juba tehtud mitu filmi, nende hulgas ka üks väga suur, viie

miljoni dollarilise eelarvega projekt. Riik toetab filmikunsti, on ka režissööre, kellel on olemas rahvusvaheline tunnustus, keda Cannes väga armastab. Veenemaaga muidugi võrrelda ei anna.

On suur vajadus vaadata oma kodumaal tehtud filme. Inimesed tahavad osta kassette vanade filmidega. Huvi ja soov on olemas.

Prantsusmaa on huvitatud koostööfilmidest. Kasahstani režissöörid kalduvad kõik kahjuks teatava autorifilmi poole, mis mulle eriti ei meeldi.

Kuidas on lood produtsentidega? Kas on olemas noori produtsente ja kus nad õpivad?

Meil on selline naljakas olukord, et on palju režissööre, kelle naised hakkavad produtsentideks. Sa usaldad oma abikaasat, tead, et ta saab riigilt või mingitelt ärimeestelt raha kätte ja ka seda, et ta ei peta sind kunagi.

Mina leidsin „Skisole“ produtsendi Sergei Bodrovi kaudu, **Sergei Seljano-**

vi, kes on praegu üks Venemaa eduka-
maid produtsente, teinud filmid „Vend“
(1997), „Vend 2“ (2000), „Kukulind“
(2002), „Oligarh“ (2002), praktiliselt
kõik **Aleksei Balabanovi** filmid. Ta an-
dis üsna ruttu nõusoleku.

Milline on olukord Kasahstani fil- mihariduses?

Nõukogude Liidu lagunemise järel,
kui VGIKi õppima saatmine osutus liiga
kalliks, loodi teatri ja filmiinstituut. Hil-
jem muutus see kool kunstiakadee-
miaks, milles on filmiosakond. Õpeta-
takse mitmeid erialasid: dramaturgiat,
stsenaristikat, režissuuri; on operaatori-
õpe, kriitikud jne. Õpitakse neli aastat,
õppejõududeks on tänapäeva filmite-
gijad, kes õppisid VGIKis.

Kust leidsid oma filmi peategelasi kehastanud poisid?

Mõlemad lapsed on lastekodust. Oli
suvi, juuni lõpp, ja koolitöö oli läbi. Et
lehekuulutuse kaudu lapsi leida, läheb
paar kuud. Seda aega meil ei olnud.
Hakkasime läbi käima lastekodusid ja
internaate. Vaatasime läbi üle kolmesaja
inimese peaossa. Oli veel üks väga hea
kandidaat, otsustavaks sai suhe nais-
peaosatäitjaga. Üldiselt olen valikuga ra-
hul, arvan, et ta on väga võimekas poiss.

See on sinu esimene täispikk män- gufilm režissöörina. Millised on tun- ded pärast sellist õnnestumist?

Film on edukas, mitte mina. Mul on
selle filmiga küll suhe, kuid tema edu
ei ole enam otseselt minuga seotud. Ini-
mestele meeldib see film, mitte mina. Ta
oli edukas, meil vedas, filmiga töötami-
se ajal olime kõik väga õnnelikud, olime
rahul. Kuigi paljud inimesed on hiljem
rääkinud, et võtteplatsil nad ei saanud
üldse aru, mis toimub ja mida ma üritan
teha. Mitte, et nad ei oleks uskunud mi-
nusse, vaid nad lihtsalt ei saanud aru.
Loomulikult olen ma õnnelik, et filmi

saadab edu. Ma tunnen lihtsalt, et tuleb
edasi töötada.

Millised on siis edasised plaanid?

Väga lihtsad. Suvel hakkab Bodrov
filmima mängufilmi, ma olen tema as-
sistent. On suur õnn töötada väljapaist-
va režissööriga, suure grupiga, mitme
riigi koostööprojekti juures.

Ta kirjutas väga hea stsenaariumi,
„**Tšingis-khaani noorusaastad**“, arva-
tavasti filmitakse Mongoolias. Me just
tulime Mongooliast, mind vapustas see
riik, olen hakanud täiesti teise pilguga
vaatama ka oma kultuuripärandile.
Näod on ilusad. Maa on selline neitsilik,
puutumatu tsivilisatsioon, mis on meie
ajal väga ootamatu.

Kui kõik läheb hästi, arvan, et tuleb
väga hea film; materjal ise, stsenaarium,
võttekohad Mongoolias – see kõik lu-
bab väga head filmi.

Küsimus inimeste jaoks, kes val- mistuvad oma esimese täispika män- gufilmi võteteks: mis oli kõige meeldi- vam ja kõige ebameeldivam kogemus?

Olid kokkupõrked produtsendiga.
Need on küll ebameeldivad asjad, kuid
ka kasulikud. On vaja kontrollida olu-
korda ja aru saada, mida sa võid ohver-
dada ja mida ei tohi. Kus sa võid öelda,
et hea küll, annan selle ära, või kus sa
ütled ei ja oled lõpuni selles kindel.

On väga oluline, et grupp usuks sinu
projekti. Neid kõiki ühendada selle idee
ümber, luua selline väli, milles kõigil on
hea ja mugav töötada, anda neile hinge-
tõmbeaega. See sõltub režissöörist.

Võtteplatsil olen alati ka teiste idee-
dele avatud. Võib-olla ei ole see väga
professionaalne suhtumine, aga ma kü-
sin alati operaatorilt, kunstnikult, heli-
režissöörilt või teistelt: „Kuidas?“ Kui
on ideid, siis nendega võib alati minu
juurde tulla, ükskõik milline inimene
võtteplatsil võib tulla ja öelda, et äkki
teeks hoopis nii. Olen avatud, sest alati

„Skiso“.
Oldžas Nusupbajev (Skiso).

võib tulla sealt midagi ootamatut. Julgustan helirežissööre salvestama seda, mis tundus neile huvitav, julgustan inimesi pakkuma rollidesse neid, kes sinna võiksid sobida. Tahan anda inimestele võimaluse olla loominguiline. Filmi-kunst on kollektiivne looming, üksinda ei ole võimalik filmi teha.

Mis oli sinu jaoks „Skiso“ kõige olulisem teema?

Inimsuhted ja vastutus oma tegude eest. Milliste olukordade tõttu elus muutub sõprus vihkamiseks? Äraandmine. See, et naine oskab oodata. Meilt on palju küsitud, et miks meil oli selline finaal, miks Skiso lihtsalt ära ei läinud ja lugu sellega ei lõppenudki. Mulle oli see aga väga oluline. Matriarhaadile kalduval ajastul, mil naise roll üha enam võrdsustub mehe omaga, on see omaette väärtus, et naine oskab oodata.

Pean ikkagi selle standardse küsimuse esitama: olete esimest korda Eestis?

See oli täiesti uskumatu lugu. Mulle helistati reedel kell pool seitse ja paluti siia sõita. Kell seitse suletakse kõik agentuurid. Jooksin viis minutit enne seitset agentuuri, viisat mul polnud. Sain faksi, et viisa saan kätte piiril. Järgmisel päeval olin Poolas, kust lendasin Eestisse. Läbi uskumatute seikluste.

Väiksenä lugesin raamatut, mille mulle kinkis vanaema, eesti muinasjutudega. Hilisemas eas mäletan Eestit seoses **Sergei Dovlatoviga**. Saaks teha väga uhke mängufilmi kirjanikust, kellel ei lähe elus väga hästi ja kes tuleb Eestisse...

Minu jaoks on Eesti ikkagi Euroopa, vaatamata sellele, et olite osa Nõukogude Liidust. Selline rahulikkus, mõõdukus, näod on väga huvitavad. Mulle väga meeldib.

Usutlenud ELEN LOTMAN